

Ze světa neformálního vzdělávání

IVA VACHKOVÁ, JIŘÍ KOHOUT

*T*oto monotematické číslo časopisu Pedagogika se zabývá neformálním vzděláváním. Chápání tohoto typu vzdělávání v něm se opírá o definici neformálního učení uvedenou v úředním věstníku Evropské unie v rámci Doporučení Rady ze dne 20. prosince 2012 o uznávání neformálního a informálního učení. Z tohoto důvodu do čísla nezahrnujeme tzv. stínové vzdělávání a nezařadili jsme rovněž texty spadající přímo do informální oblasti.

Při přípravě tohoto čísla jsme se snažili rovnoměrně zahrnout co nejvíce oblastí, v nichž se neformální vzdělávání realizuje. Pokusili jsme se také obohatit čtyři teoretické studie a jeden diskusní příspěvek o inspirativní pohledy z praxe, které umožní čtenáři vytvořit si konkrétnější představu o různých možnostech neformálního vzdělávání, včetně jeho rozmanitých adresátů. Tato netradiční forma článku nám rovněž umožnila zahrnout do tohoto monočísla vysoce relevantní pohledy a zkušenosti aktérů neformálního vzdělávání mimo akademickou sféru, pro které by bylo velmi obtížné vejít se do klasických formátů časopisu a pravděpodobně by pro úsilí v tomto směru hledali i poměrně těžko motivaci. Obecně jsme se s rozdílností v přístupu akademiků a praktiků neformálního vzdělávání setkávali během přípravy monočísla opakovaně, narazili jsme však i na případy, kdy spolu oba světy efektivně komunikují a spolupracují, což vnímáme jako určitý příslib do budoucna.

Když jsme formulovali výzvu pro autory tohoto monočísla, popsali jsme naše očekávání od něj následovně: „Připraveno číslo by mělo pomoci zodpovědět, jaká jsou specifika neformálního vzdělávání (jeho výhody a nevýhody), jakých forem současné neformální vzdělávání nabývá, jaké cíle plní a co vše

je jeho obsahem. Snahou je také přispět k možné klasifikaci forem neformálního vzdělávání a k jeho přesnějšímu vymezení. Pozornost by měla být věnována rovněž vzájemnému vztahu formálního a neformálního vzdělávání a roli neformálního vzdělávání v přípravě budoucích učitelů.“ Ačkoli některých z uvedených bodů (např. přesnějšího vymezení neformálního vzdělávání či jeho role v přípravě budoucích učitelů) se níže představené texty dotýkají jen okrajově, doufáme, že toto číslo časopisu *Pedagogika* napomůže zvýšení zájmu o neformální vzdělávání a vyprovokuje další autory k systematictějšímu mapování jeho různých forem, cílů a obsahu.

Autorský kolektiv pod vedením Markéty Kuberské zahrnující pracovníky z několika univerzit a science center představuje v teoreticko-metodologické studii nový konstrukt *dynamická místa kurikula*. Ta jsou chápána jako most mezi formálním a neformálním vzděláváním, protože při jejich stanovení i následném uchopení ve vzdělávacím procesu sehrávají významnou roli science centra. V první části příspěvku jsou dynamická místa zasazena do kontextu etablovaných konstruktů *obsahová transformace, didaktická rekonstrukce a modernizace kurikula*. Následující metodologické pasáže jsou věnovány stanovení dynamických míst oboru a následně kurikula. Na příkladech z fyziky a zeměpisu jsou demonstrovány různé přístupy a diskutovány jejich silné a slabé stránky. Závěrečná část článku je věnována představení dvou konkrétních příkladů z uvedených disciplín, kdy byly ve spolupráci se science centry připraveny

programy zaměřené na vytipovaná dynamická místa, které mají potenciál přispět i k překonání tzv. *kritických míst kurikula* na základní škole. Přestože je výzkumné úsilí v této oblasti teprve na počátku, uvedený přístup může být inspirací při velmi potřebném hledání průsečíků mezi formálním a neformálním vzděláváním.

Teoretická studie Michaely Bielikové z Trnavské univerzity je zaměřena na realizaci STEM (*Science, Technology, Engineering and Mathematics*) ve školních družinách, resp. školních klubech dětí (na Slovensku), a spadá tak do oblasti primární pedagogiky. Autorka na základě poznatků ze zahraniční (především americké) literatury shrnuje základní charakteristiky kvalitního STEM programu. V této souvislosti detailně představuje nástroje *Dimension of Success* and *Common Instrument Suite*. Upozorňuje na nedostatečné zařazení STEM aktivit skutečně rozvíjejících vědecké myšlení v českých a slovenských družinách, kde dosud převažují i v čase vyhrazeném pro tuto oblast spíše manuální či výtvarné činnosti žáků. V závěru jsou představeny dvě konkrétní aktivity (stavba věže a ptačí druhy v okolí školy) splňující příslušná kritéria, jež byly úspěšně vyzkoušeny v rámci dřívějšího projektu. Ačkoli empirické poznatky o pozitivním vlivu STEM aktivit v neformálním vzdělávání směrem k vědecké gramotnosti žáků jsou zatím limitované, jedná se o dynamicky se rozvíjící téma, které si zaslouží náležitou pozornost i v české a slovenské pedagogice.

Studie Lucie Jagošové se zabývá přínosem muzejní edukace pro neformální

vzdělávání. Popisuje specifika vzdělávání v muzeích a upozorňuje na možný přínos formálnímu vzdělávání, a také na propojování muzejní edukace s formálním vzděláváním prostřednictvím mnohdy úzké spolupráce muzejních pedagogů s učiteli všech typů škol. Připomíná různorodost návštěvníků muzeí a tím pádem i širokou škálu nabídek volnočasových aktivit v muzeích. Dále zaostruje pozornost čtenáře na dobrovolnost účasti návštěvníků na muzejní edukaci a na to, že muzea zprostředkovávají vědecké poznání veřejnosti a hledají cíleně atraktivní formu. V tomto smyslu také definuje pojem *edutainment* a uvádí konkrétní případy jeho využití. Popisuje nové formy a principy muzejní prezentace a připomíná aktuální didaktické prostředky na bázi nových technologií. V závěru studie se autorka podrobněji zabývá paralelami mezi prací muzejního edukátora a učitele a potenciálem muzejní edukace.

Text Hany Bartoňkové z Univerzity Palackého v Olomouci je zaměřen na problematiku dalšího odborného vzdělávání dospělých. V úvodu je detailně řešena pozice instruktora praktického vyučování a akcentována skutečnost, že se v současném legislativním pojetí nejedná o pedagogického pracovníka. Ve světle poznatků z české i zahraniční literatury jsou diskutovány role i další vzdělávání těchto instruktorů. Text graduje přehledným vymezením oblastí a indikátorů jejich kompetencí, jež zahrnují osobnostní charakteristiky, znalosti i dovednosti. Jsou rovněž navrženy základní rysy metodiky pro měření těchto indikátorů. Přestože autorka nedospěla až

k vytvoření a ověření konkrétního uceleného nástroje pro identifikaci a měření kompetencí instruktorů praktického vyučování ve firmě, jí shromážděné poznatky a v textu uvedené náměty mohou být při následné realizaci tohoto úkolu dobře využity.

Jiří Zajíc vychází ve svém diskusním příspěvku ze svých mnohaletých zkušeností se skautingem, které využívá i jako odborný garant projektu zaměřeného na propojování neformálního a formálního vzdělávání, který je realizován Národním pedagogickým institutem ČR. Představuje možné přínosy neformální výchovy a vzdělávání založeného na uceleném systému hodnot. Zdůrazňuje a podrobněji rozebírá jejich zásadní rysy jako komplexnost, dlouhodobost, vztahovou síť a přítomnost účinné zpětné vazby. V závěru se poté i s ohledem na výše uvedený projekt věnuje možnému přenosu do škol a diskutuje jednotlivé příležitosti a překážky. V této souvislosti autor upozorňuje na to, že stávající systém přípravy budoucích učitelů prakticky nenabízí prostor k seznámení se s možnostmi neformálního vzdělávání. Zde se otevírá prostor pro obsáhlejší diskusi či polemiku nad rámcem tohoto monote-matického čísla.

Téma spolupráce akademického prostředí a science center jako představitelů neformálního vzdělávání je uchopeno (z poněkud jiného úhlu pohledu než ve výše zmiňované studii zaměřené na dynamická místa kurikula) i v příkladu inspirativní praxe Sabiny Krčmové a Romana Chvátala z Univerzity Palackého v Olomouci. Konkrétně je zde představena olomoucká *Pevnost poznání*, jejímž zřizovatelem je pří-

mo vysoká škola, což je v českém prostředí výjimečné. Na konkrétních příkladech je popsáno zapojení studentů do činnosti centra. To je do určité míry součástí pedagogických praxí, což ilustruje přímou provázanost formálního a neformálního vzdělávání. Text obsahuje i výhled do budoucna představující další možné formáty spolupráce, jež mohou být inspirací pro spolupráci akademické sféry a institucí neformálního vzdělávání v dalších regionech.

Text Denisy Brejchové ze Západočeského muzea v Plzni je ukázkou funkčního propojení formálního a neformálního vzdělávání v edukačním programu pro školy *Cesta do pravěku Plzeňského kraje*. Autorka, sama původně archeoložka a dnes muzejní pedagožka, se věnuje zakotvení tohoto edukačního programu do kontextu školního formálního vzdělávání i do kontextu edukace na půdě muzea. Zabývá se také didaktickými prostředky vedoucími k cíli programu. Samotný program trvá 60 minut a je v textu přehledně rozdělen do čtyř fází, které dále popisuje. Autorka také připomíná, které klíčové kompetence jsou v edukačním programu rozvíjeny, upozorňuje na použité metody a formy práce. Svůj text zakončuje apelem zdůrazňujícím funkci muzea v budování vztahu člověka k vlastní minulosti.

Petr Hudec, pracovník oddělení edukace Národního památkového ústavu,

ve svém textu *Hortus magicus* popisuje neformální vzdělávání rodin v rámci Festivalu barokní kultury v Květné zahradě v Kroměříži. Festival se koná pravidelně od roku 2014 a každý rok jeho program určuje jiné téma. V době konání festivalu Květnou zahradu hojně navštěvují rodiny, a proto pro ně byl vyvinut speciální herní program, který přinese zážitky celé rodině a je vystavěn na principu mezigeneračního učení. Pro čtenáře autor vybral z šesti dosud realizovaných programů tohoto typu program *Tajemství libosadu*, který také podrobněji popisuje a zdůvodňuje volbu jednotlivých aktivit směrem k vytčenému cíli – užitečnému trávení volného času v historickém prostředí. Ukazuje, jak přirozeně vzdělávat při společné hře dětí a jejich rodičů.

Monotematické číslo uzavírá recenze Tomáše Janíka na knihu Lenky Hajerové Müllerové a Jana Slavíka *Modelování kurikula*. Tato publikace je sice zaměřena především do oblasti formálního vzdělávání, jsou zde však patrné určité styčné plochy s výše představenou studií zaměřenou na dynamická místa kurikula jako most mezi formálním a neformálním vzděláváním. Jde především o důraz na teorii obsahové transformace a dynamickou stránku kurikula. Recenzovaná kniha tak může přinášet zajímavé poznatky i směrem ke kurikulárním aspektům propojení formálního a neformálního vzdělávání.

Mgr. Iva Vachková, Ph.D.

lektorské oddělení Muzea hlavního města Prahy

doc. Mgr. Jiří Kohout, Ph.D.

Katedra matematiky, fyziky a technické výchovy, Fakulta pedagogická, Západočeská Univerzita v Plzni